

MENETTELYOHJEET HYVÄN TIETEELLISEN KÄYTÄNNÖN LOUKKAUSTEN JA TIETEELLISESSÄ TUTKIMUKSESSA ILMENEVÄN VILPIN EHKÄISEMISEKSI, KÄSITTELEMISEKSI JA TUTKIMISEKSI 1998

(sovelletaan ennen 2002 tapahtuneiden vilppiepäilyjen käsittelyssä)

Korkeakoulujen rehtorien neuvosto, Suomen Akatemia sekä valtion tutkimuslaitokset allekirjoittivat 7.3.1994 suosituksen, jossa kehoitettiin Suomen tieteellisiä laitoksia ja organisaatioita käyttämään tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia yleisiä menettelyohjeita tutkimuksessa esiintyvän epärehellisyyden ehkäisemiseksi ja käsittelemiseksi. Menettelyohjeet ovat osaltaan tukeneet tutkimuseettisen neuvottelukunnan tavoitetta edistää tutkimuseettistä koskevaa keskustelua ja tiedotustoimintaa Suomessa sekä toimia aloitteentekijänä sille asetuksella määrättyjen tehtävien mukaisesti.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta teki lokakuussa 1996 yliopistoille ja tutkimuslaitoksille kyselyn, jossa kartoitettiin kokemuksia voimassa olevien ohjeiden soveltamisesta ja kysyttiin mielipidettä ohjeiden uudistamistarpeesta. Syyskuussa 1997 neuvottelukunta sai valmiiksi aikaisempien menettelyohjeiden uudistamista koskevan luonnoksen, joka lähetettiin yliopistoille ja valtion tutkimuslaitoksille palautteita varten. Neuvottelukuntaan saapui runsaasti lausuntoja, joiden perusteella ohjeita täydennettiin ja niihin tehtiin muutoksia. Tutkimuseettinen neuvottelukunta hyväksyi kokouksessaan 20.1.1998 uudistetut menettelyohjeet.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tehtävänä on siitä annetun asetuksen (1347/91) nojalla edistää tutkimuseettistä koskevaa keskustelua ja tiedotustoimintaa Suomessa sekä toimia aloitteentekijänä tutkimuseettikan edistämiseksi. Tähän perustuen neuvottelukunta on laatinut seuraavat menettelyohjeet.

Taustaa

Viime aikoina tiedeyhteisössä on keskusteltu vilkkaasti hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista ja vilpistä tutkimuksessa (engl. misconduct and fraud in science) sekä sopivista tavoista ehkäistä sitä ja välttää sen vakavat seuraukset tieteelle. Yhä kiristynyt kilpailu asemasta tiedeyhteisössä saattaa johtaa epärehellisten keinojen käyttöön tieteellisen arvostuksen tai muiden etujen saavuttamiseksi.

Suomessa tutkimuseettinen neuvottelukunta laati ensimmäiset aihetta käsittelevät menettelyohjeet vuonna 1994. Kyseiset ohjeet ovat luoneet perustan tälle ohjeistolle, joka jatkaa aiemman ohjeiston tavoitteiden mukaisesti pyrkimyksiä menettelyn kaikkien osapuolten oikeudenmukaisen kohtelun turvaamiseksi. Ohjeita valmisteltaessa on otettu huomioon aiheesta käyty kansainvälinen keskustelu sekä muualla kertyneet kokemukset, jotka viittaavat ei vain epäilyn kohteeseen vaan myös epäilyn esittäjän sekä asian käsittelyn yhteydessä kuultujen asiantuntijoiden oikeusturvassa esiintyneisiin puutteisiin. Muissa maissa laadituista ohjeista tunnetuimpia ovat Yhdysvaltain Kansallisen tiedesäätiön (National Science Foundation, NSF), Kansallisen terveystieteiden instituutin (National Institutes of Health, NIH) sekä Tanskan lääketieteellisen toimikunnan ohjeet.

Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin määritelmien tarkentaminen on osoittautunut tarpeelliseksi erilaisten tulkintaongelmien vuoksi. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on 1990-luvun puolivälin jälkeen pyritty uudistamaan ja yhtenäistämään ohjeistoa sekä määritelmien että menettelytapojen osalta. Myös Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa on aiheesta keskusteltu vilkkaasti ja laadittu uusia säännöstöjä. Yksimielisyyden saavuttaminen määritelmistä on osoittautunut ongelmalliseksi. Esimerkiksi rajan vetäminen hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin välille on vaikeata ja joskus mahdotonta. Myös tieteenalojen väliset erot hyvän tieteellisen käytännön tulkinnassa hankaloittavat yleispätevien määritelmien tekemistä.

Yhteiskunnan ja tiedeyhteisön edun mukaista on, että kaikki tutkimuksen asianmukaisuutta koskevat epäilyt selvitetään. Seuraavassa esitettävät tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat menettelyohjeet ovat suomalaisen tiedeyhteisön sisäiset eettiset ohjeet hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin ehkäisemiseksi, käsittelemiseksi ja tutkimiseksi varsinkin yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tehtävässä

tieteellisessä tutkimuksessa. Niitä tulisi soveltuvin osin käyttää myös muualla tehtävään tutkimukseen. Menettelyohjeiden lisäksi tiedeyhteisön tulee ottaa huomioon yleinen lainsäädäntö, johon nähden seuraavat suositusluontoiset ohjeet ovat alisteisessa asemassa (esim. immateriaalioikeuksia, rikosoikeudellista vastuuta ja menettelytapoja hallintoasioissa käsittelevät säädökset, asiakirjajulkisuutta koskeva lainsäädäntö sekä ihmisoikeussopimukset).

Määritelmät

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset. Tieteellisen tutkimuksen luotettavuus ja uskottavuus perustuvat siihen, että tutkijat noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä (good scientific practice). Sillä tarkoitetaan tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattamista, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä, muiden tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukaista huomioon ottamista, omien tulosten esittämistä oikeassa valossa sekä tieteen avoimuuden ja kontrolloitavuuden periaatteiden kunnioittamista. Eri tieteenaloilla on omat hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyvät erityispiirteensä.

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset ovat tuomittavia ja vaikuttavat erittäin haitallisesti tutkimuksen laatuun tai tiedeyhteisön toimintaan. Esimerkkeinä hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista voidaan mainita muun muassa: muiden tutkijoiden osuuden vähättely julkaisuissa ja puutteellinen viittaaminen aikaisempiin tutkimustuloksiin, tutkimustulosten tai käytettyjen menetelmien huolimaton ja siten harhaanjohtava raportointi, tulosten puutteellinen kirjaaminen ja säilyttäminen, samojen tulosten julkaiseminen useita kertoja näennäisesti uusina ja suuren yleisön tietoinen harhaanjohtaminen oman tutkimustyön suhteen. Vilppi. Vilpillä tarkoitetaan sepitettyjen, vääristeltyjen tai luvottomasti lainattujen havaintojen tai tulosten esittämistä tiedeyhteisölle esim. tieteellisessä kokouksessa pidettävässä esitelmässä, julkaistavaksi tarkoitetussa käsikirjoituksessa tai apurahahakemuksessa. Sepitetyt havainnot ovat keksittyjä havaintoja, joita ei ole tehty tutkimusraportissa kuvatuilla menetelmillä. Sepittämistä (fabrication) on myös tekaistujen tulosten esittäminen tutkimusraportissa.

Havaintojen vääristelyllä (misrepresentation, falsification) tarkoitetaan alkuperäisten havaintojen tarkoituksellista muokkaamista tai esittämistä niin, että havaintoihin perustuva tulos muuttuu. Tulosten vääristelyllä tarkoitetaan tieteellisesti perusteetonta tutkimustulosten muuttamista tai valikointia. Vääristelyä on tällöin myös johtopäätösten kannalta olennaisten tulosten esittämättä jättäminen.

Vilppiä on myös alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen anastaminen toiselta tutkijalta (misappropriation) tai jonkun toisen julkituoman tutkimussuunnitelman, käsikirjoituksen, artikkelin tai muun tekstin tai sen osan esittäminen omanaan (plagiarism).

Vilppi voi olla myös lainvastainen teko.

Vilppiin eivät kuulu aidot tieteelliset tulkinta- tai arviointierimielisyydet.

Vastuu hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin ehkäisystä tutkimuksessa

Vastuu hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin ehkäisystä on tiedeyhteisöllä, ensisijaisesti tutkijalla itsellään ja tutkimusryhmän sekä tutkimusyksikön johtajalla.

Hyvän tieteellisen käytännön määrätietoinen vahvistaminen on tärkeää kaikissa tieteellisissä organisaatioissa. Toimivat laatu järjestelmät ovat yksi keskeinen tähän tähtäävä keino. Yliopistollisiin perus- ja jatkotutkintoihin tulee kuulua hyvän tieteellisen käytännön ja tutkimusetiikan opintoja. Lisäksi tieteellisillä seuroilla ja tutkimuslaitoksilla on vastuu hyvän tieteellisen käytännön ylläpitämisestä ja edistämisestä. Hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja vilpin ehkäisyä palvelee myös tieteellisten julkaisujen vertaisarviointijärjestelmä.

Menettelyohjeet tutkimuksen asianmukaisuutta koskevien epäilyjen selvittämisessä

Menettelyohjeissa pidetään keskeisinä kolmea oikeusturvaan olennaisesti vaikuttavaa tekijää: käsittelyn puolueettomuutta, kaikkien osapuolten kuulemista ja käsittelyn nopeutta. Yliopiston rehtori tai tutkimuslaitoksen johtaja päättää jäljempänä kuvatun esiselvityksen tai tutkinnan käynnistämisestä sekä vastaa muusta päätöksenteosta koko prosessin ajan. Hänen on toiminnassaan otettava huomioon hallintomenettelylain (598/1982) määräykset. Se, mitä myöhemmin sanotaan yliopistosta ja yliopiston rehtorista, koskee myös tutkimuslaitosta ja sen johtajaa.

1. Vilpin tai hyvän tieteellisen käytännön loukkauksen epäily tulee saattaa yliopiston rehtorin tietoon kirjallisella ilmoituksella. Rehtorin tulee harkita, tuleeko muuta kautta hänen tietoonsa tullut epäily ottaa jatkokäsittelyyn. Perättömän ilmiannon aiheuttamista toimenpiteistä päättää rehtori.
2. Yliopiston rehtori päättää esiselvityksen tekemisestä. Mikäli esiselvitykseen päädytään, se on tehtävä 60 päivän kuluessa ilmoituksesta lukien. Päätös esiselvityksen aloittamisesta ja sen perusteesta on ilmoitettava välittömästi epäilyn kohteelle. Rehtori hankkii esiselvitystä varten tarpeellisen taustaineiston ja kuulee ilmoituksen tekijää, epäiltyä ja tarpeen mukaan muita henkilöitä. Asia käsitellään luottamuksellisesti.
3. Yliopiston rehtori saattaa esiselvityksen yhteenvedon epäillyn ja epäilyn esittäjän tietoon mahdollisia vastineita varten.
4. Mikäli epäily osoittautuu aiheettomaksi, yliopiston rehtori tekee päätöksen asian käsittelyn lopettamisesta. Päätös perusteluineen tulee antaa tiedoksi epäilyn kohteelle ja epäilyn esittäjälle ja se voidaan epäillyn toivomuksesta myös julkaista.
5. Jos rehtori päätyy esiselvityksen perusteella siihen, että epäilty on toiminut vastoin hyvää tieteellistä käytäntöä mutta ei ole syyllistynyt vilppiin, jäävät jatkotoimenpiteet hänen harkittavakseen. Varsinainen tutkinta on kuitenkin suoritettava jäljempänä kuvatulla tavalla, jos epäilty itse niin perustellusta syystä haluaa.
6. Mikäli esiselvitys ei poista epäilyä vilpistä, on yliopiston rehtorin suoritettava tutkinta. Tutkinnan tekijöiksi rehtori pyytää asiantuntijat, joista yksi nimetään asiantuntijaryhmän johtajaksi. Asiantuntijaryhmässä tulee olla asianomaisen tieteenalan ja juridiikan sekä muu tarvittava asiantuntemus. Kaikki asiantuntijaryhmän jäsenet eivät saa olla asianomaisesta yliopistosta. Asiantuntijaryhmää nimitettäessä noudatetaan hallintomenettelylain yleisiä esteellisyyseriaatteita.
7. Tutkinta tulee suorittaa mahdollisimman nopeasti. Mikäli asiantuntijaryhmä ei ole saanut tutkintaa päätökseen 120 päivän kuluessa toimeksiannosta, sen on annettava tästä raportti yliopiston rehtorille. Yliopiston rehtori päättää tarvittavasta lisäajasta.
8. Esiselvityksen ja tutkinnan aikana on huolehdittava mahdollisimman hyvin ilmoituksen tekijän ja epäilyn kohteena olevan oikeusturvasta sekä prosessin asianmukaisuudesta muutoinkin.
9. Tutkinnan loppuraportti on julkinen asiakirja, ellei asiakirjojen julkisuudesta annetuista säädöksistä muuta johdu. Loppuraportin tulee sisältää selostus tutkimuksesta tai toiminnasta, josta epäily on esitetty sekä epäilyn perusteet, asiantuntijaryhmän perusteltu arvio siitä, onko epäilty syyllistynyt vilppiin tai hyvän tieteellisen käytännönloukkaukseen, asiantuntijaryhmän perusteltu arvio siitä, minkä tyyppisestä vilpistä tai hyvän tieteellisen käytännön loukkauksesta on kysymys, asiantuntijaryhmän perusteltu arvio vilpin tai hyvän tieteellisen käytännön loukkauksen vakavuudesta, toistumisesta ja tarkoituksellisuuden tai huolimattomuuden asteesta sekä mahdolliset ehdotukset sen aiheuttaman asiantilan korjaamiseksi sekä kertomus asiantuntijaryhmän toiminnasta.
10. Yliopiston rehtori arvioi, antaako tutkinta aiheita toimenpiteisiin ja tekee päätöksen niihin ryhtymisestä.

11. Mahdollisia toimenpiteitä harkittaessa tulee ottaa huomioon mm. vilpin tai hyvän tieteellisen käytännön loukkauksen vakavuus ja mahdollinen toistuminen, tarkoituksellisuuden tai huolimattomuuden aste sekä epäasiallisen toiminnan laajuus. Mikäli tutkinnassa päädytään toteamaan, että kyseessä on vilppi, loppuraportin johtopäätökset on julkistettava asiantuntijaryhmän sopivaksi katsomassa julkaisussa. Tieteellisessä julkaisusarjassa esitettyihin tutkimustuloksiin liittyvän vilppiepäilyn loppuraportin johtopäätökset on pyrittävä julkaisemaan samalla tai vastaavalla tavalla kuin epäilyn alainen tutkimus julkaistiin. Loppuraportin johtopäätöksistä tulee tällöin käydä ilmi ne tutkimustulokset ja artikkelit, jotka asiantuntijaryhmä on katsonut peruutettaviksi. Loppuraportin julkistamisen lisäksi voivat toimenpiteinä tulla kyseeseen voimassaolevan lainsäädännön mukainen virkamies- tai rikosoikeudellinen menettely sekä mahdolliset työoikeudelliset seuraamukset mukaanlukien tutkimuksen rahoitukseen kohdistuvat toimenpiteet. Niiden käytöstä tulee rehtorin päättää tapauskohtaisesti asiaankuuluvan lainsäädännön tai hallinnollisen sääntelyn sallimissa rajoissa.

12. Mikäli tutkinta päättyy toteamaan, että kyseessä ei ole vilppi eikä hyvän tieteellisen käytännön loukkaus, on yliopiston rehtorin annettava epäilyn käyttöön asiakirja tutkinnan tuloksesta. Lisäksi tulos on julkaistava sopivassa julkaisussa, jos epäilty niin haluaa.

13. Yliopiston rehtorin tulee lähettää tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle viipymättä päätös tutkinnan aloittamisesta, esiselvityksen yhteenveto ja siihen liittyvät mahdolliset vastineet, aiheettoman epäilyn johdosta tehty päätös asian käsittelyn lopettamisesta sekä tutkinnan loppuraportti mikäli salassapitosäännöksistä ei muuta johdu. Jos epäilty on tutkimustyöhön liittyvässä palvelussuhteessa muuhun työnantajaan (esimerkiksi Suomen Akatemiaan) kuin siihen yliopistoon, jossa epäilyä on käsitelty, tulee tutkinnan loppuraportti toimittaa myös tälle työnantajalle.

14. Epäilty tai epäilyn esittäjä, joka on tyytymätön noudatettuihin menettelytapoihin tai esiselvitykseen tai tutkinnan tulokseen, voi pyytää asiasta lausuntoa tutkimuseettiseltä neuvottelukunnalta. Neuvottelukunnan on käsiteltävä asia viivytyksettä ja annettava siitä lausunnon pyytäjälle osoitettu lausuntonsa, joka saatetaan tiedoksi yliopiston rehtorille.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta voi ehdottaa yliopiston rehtorille lisätutkinnan suorittamista, mikäli esiselvityksen tai tutkinnan tulokset antavat siihen aihetta.